

CSEHY Zoltán

Pszichogrammák hőpapíron

(Megjegyzések Kőríz Imre hőpapír-grafikáihoz)

Rozsdaillúzió, korrodálódott idő, különösen szép bőrbetegségek atlasza, kinagyított növényi preparátumok, az életerőt őrző, oldaleágazásokat hajtó gyöktörzsek (rizómák), moszatstruktúrák a Senki szigetéről vagy egy Juhász Ferenc-vers félelmetes és csábító bozótosából, s ha már Juhász, akkor Hantai Simon elásott és kiásott, geometrikusból antropomorffá rothasztott képei, idegpálya-gócok, lélektani térképek, a természet pszichológiai tesztjei. Kőríz Imre képzőművészeti munkái.

Mit érez egy virág, amikor letarolja egy katonai lánctalpas, egy növényi szerkezet, amikor épp szétrágja egy állat habzsoló-aprító nyelve, pár szőrszál, amikor befülleszti a rekkenő hőség, a bokor, amikor megkonstruálja a teremő, mit érez egy hőpapír, amíg rátetovája magát az ábra, ha ismeretlen folyamatoknak engedi át a testét? Mit érez az anyag, ha rajzolni kezdi önmagát, ha aláfekszik, alagyűrődik egy-egy váratlan energia rapszodikus kényének-kedvének? Kőríz Imre kiváló költő, kiváló műfordító: szövegeiben szinte sosem enged a burjánzásnak, a kontrollálatlan folyamatoknak, vagy az aleatóriának, szilárd kézben tart mindent, az első jambustól az utolsó epiforáig, még akkor is, ha ironikus kommentárjait itt-ott a szövegbe ereszti, ha meghullámlavagolja a szabad verset, ha a sorok közül olykor ki is csap a kondenzált gőz. Gondos és érlelő, párlatos és zamatos poéta, akinél még a spontaneitás is a műgondból szabadul fel. Kőríz, a legnagyobb magyar költő-hőpapírművész viszont egészen más alkotói attitűdöt sejtet.

Gyakran megesik, hogy képzőművészeti alkotások szemlélése közben zenei asszociációim támadnak. Most hol Ligeti György mikropolifóniai alapokra helyezett hangzásfelület-dörzöléseit hallom, hol meg Morton Feldman egymásra hordott idősíkjainak gyakori ütemváltások révén aszimmetrikussá torzuló, a totális csend és az alig hallhatóság között megszólaló zenéjét. Ahogy Feldman kopírozza a kézzel szőtt, csomózott szönyegek mintázatát. És olykor Cage: nem tudni, mi lesz ebből, de a kottapapír jól illik a csillagatlaszra, s a kozmosz is zenévé transzformálható, ha az égitestek és azok látszatai beágyazódnak az ötvonalas világbébe. Ha tetszik, ha nem, ez van. És ez az ez nemcsak hallatlanul érdekes tud lenni, hanem ez a fajta ráismerő és értelmező kreativitás az egzisztenciális tétellel bíró művészet egyik létfeltétele is.

Kőríz munkái e zenei elgondolásokkal szemben sokkal szervezettebbeknek hatnak: az anyag elképesztő mikroflórája sarjad ki, ismeretlen biodiverzitásba tévedünk, a mikroszkóp (a transzcendencia szeme) alá. Lélegzetelállító látni, ahogy az élettelen matéria bomló szerkezete az elevenbe megy át, ahogy az organikus illúzió a kiszámíthatatlanban sarjad ki, mégis, mintha mindennek lenne egy eleve kinőhető távlata. És ugyanakkor minden távlat végtelen is, hiszen ezek a művek a távolságot szüntetik meg, a méreteket bizonytalanítják el: a kinagyított világban újabb világ van, nagyon nagy kiterjedésű, elemeiben is univerzumhalmozó. A nagyítás folyamata, akár csak a kicsinyítésé, elméletben befeljezhetetlen, a korlátot fiziológiai behatároltságunk szabja, s végeredményben a legszárnyalóbb emberi fantázia is korlátolt. De

hogyan gondolkodik az anyag egy-egy kémiai, termodinamikai folyamat közben?

Lapok a hőpapír tarka anatómiai atlaszából: vagy röntgenképek, olyasmit másolnak, ami szabad szemmel nem látható, ami nincs, mégis alapvető materiális mivoltából következően a papír testében és a hő energiájában lakozik, a kettő találkozásakor veti felszínre az elviselhetetlen feszültségből kibomló esztétikumot. Az így kialakított alkotások beindított és félig-meddig ellenőrzött folyamatok eredményei. Mennyire racionális ez a tevékenység, mennyire indulati? Mindkét technikára van példa. Jackson Pollock absztrakt expresszionizmusához hasonlóan érezni itt is a gyorsaságot, a kitörésszerűséget, a pillanat hevét: hogy mekkora szerep hárul a folyamatos korrekció (formálás) során a meditatív átélésnek, nem tudom megítélni. Ahogy Mark Rothko is folyamatosan tiltakozott, amikor absztrakt festőnek „bélyegezték”, aki a színek és a formák őstermészetét kutatja, Kőríz Imre is valószínűleg azt állítaná, hogy képei elsősorban nem anyagtanulmányok, hanem egyenesen pszichogrammak.

A hőpapír, a zöldre színező citromsav, az agresszív acetont, a rettenetes vasaló, az ecsetszerű gázláng, a hivalkodó alufólia, a fekete pörkölt papírt lemosó habszivacs köznapi „jelentéktelensége” után belobbanó élmény hol karneváli, hol meditatív „ünnepe” egészen váratlanul hat. Elképzelem a gyűrt hőpapír fölött mozgatott vasalót: ahogy a hőfok művészkedik, ahogy a köznapi gesztus abszurditása (ugyan ki használja így, erre a vasalóját?) váratlan felismeréshez vezet, s létrejönnek a látványlancok, látványfürtök, mint a zenében a clusterek és a glissandók, mondjuk, Ligetinél.

Mindig van valami egyszerre kiábrándító és felemelő a képzőművészet anyaghoz kötöttségében, a művész folyton a sérülékenységgel játszik, a maga sérülékenységét konfrontálja az eszközeivel, mígnem testrészeivé válnak az instrumentumok, és megszűnik a határ a használt és a használó között. A papírt most nem tudom másként, mint bőrként érzékelni, saját bőrömön a hőt, az acetont, a savat. És el tudom képzelni az alkotói befolyásolás örömét is: a gyors döntések következményeit, a szükségyszerűség és az anyag kijátszásának illúziójából gerjesztődő feszültséget.

Említsünk néhány jelentős kortárs hőpapírművészt is (nincsenek sokan): kiemelhetnénk pl. a francia származású, New Orleans-i Manon Bellet papírmunkáit. Ő felhevített fémtárgyakkal fest, vagy nyomot, vagy éppen a régi cianotípiák modorát idéző indigópapírt használ. És az irányított véletlen aktuusaiból különös költészet alakul, pontosan úgy, ahogy Mallarmé *Kockadobásáról* is érvényes narratíva bontható ki. A hő- és égésfolyamatokat, a szembesítést és a reagálóképességet kiaknázó poétika Bellet munkáiban elsősorban az interakcióról szól, a megfigyelésről, a rögzíthetőségről. Kőríznel ugyanekkora szerephez jut a feltárás is, a lezajlott folyamatok következményeinek művészi hasznosítása. Az egyik alkotása mintha Veronika kendője lenne. Szinte érezni a jelentős és jelentésszerű test hiányát. A hiány szorítását. Bellet szinte minimalista, meditatív, egyik ké-

pén pl. egy konkrét égésvonal nyomait örökíti meg, olyan, mint egy műtét utáni heg. Kőríz sokkal narratívabb és labirintusszerűbb, időnként „tartalmasabb”, cizelláltabb mintázatokat alakít ki, és szinte megkísérti az op-art szabályosságát. Meditatív csomagolópapírok hirtelen érzelmekhez. Megspórolni a Matisse papírkivágataihoz szükséges ollócsattogtatást és időt. A szárnyas idő metrumait követni alkotás közben. Bellet egyik svájci kiállításán égett selyempapírokból visszamaradt pernyedarabokat ragasztott a falra: a pusztulás és a teremtődés könnyű zsarátnokaira Kőríz aligha bízna ekkora radikalizmust. Közelebb áll hozzá a solothurni tárlaton bemutatott *Thermal Comfort* című nyomtat, mely lekúszott még a falról is.

Harm van den Dorpel IOU-sorozatának monokróm termopapír-foltjai, festménylátszatai ugyancsak közeli rokonai lehetnének Kőríz grafikáinak. Nála a címadás erősen orientáló jellege segít áthidalni a hagyomány és a pillanat közti szakadékot: a munkák viszont reinterpetációkká degradálódnak, szinte kommentárokká válnak. Nem egy hőpapírművész kilép a térbe: szoborszerűvé vagy installációszerűvé varázsolja a négyzetletű narratívát. Kőríz gyűrődéses tereinek bizarr geográfiája és archeológiája a pusztai illuzórikus térben is képes minderre.

Jessica Murtagh nemcsak forrasztópákát használ, hanem a mikrosütőjét is beveti. Pl. számlatekerceket „süt meg” benne, s élvezi az így nyert speciális, repetitív elemek op-art harmóniáját: Martin Creed nevezetes papírhajtogatásait fejlesztette tovább a termopoétikai automatizmus irányába. A köznapok galériafalait a véletlen tapétáival fedi be.

Nem egy Kőríz-grafika ugyanakkor a hagyományos grafika fantasztikusan aprólékos kidolgozását idézi, antropomorf, de végső soron hierarchizálatlan, sőt egyenesen posztumán biodiverzitás uralkodik el rajtuk. Ez a technika Csernus Tibor korai grafikai munkáinak organikus automatizmusához hasonló (lásd pl. Juhász Ferenc *Harc a fehér báránnyal* című kötetének burkolóját), de a konkrét formában tekintetében kilátástalanabb világot teremt. Más munkái „festőibbek”, kevésbé kontúrosabbak, s olyanok is akadnak, ahol folt és kontúr egymásra rétegződik. Négyzetes üveglapok önálló látványokkal, egy rovar összetett szemének összekevert képkockái, megannyi kis kép a nagy geometriában: fantasztikus ablakterv, műalkotás-értékű vázlat egy üvegművész számára. Némely munka pedig egyenesen fénykép-szerű: a fotográfózás őskorának technikai kísérletezőkedvét hívja elő.

Minden hőgrafika izzított, majd lehűtött, tűzből mentett vagy tűzzel írt költemény. Spontán szerkezetükön átüt a világ-érzékelés emberi ritmusa és az univerzális matéria jól kezelt verstana.

